

Александра Б. Шуваковић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за италијанистику

УНИСОНОСТ ЈЕЗИЧКЕ ПОЛИТИКЕ И ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ И ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Циљ предстојећег рада јесте да, поредећи резултате имплементираних језичке политике у Србији и Европској Унији у последњих двадесет година овог века, дођемо до одговора на истраживачко питање да ли је језичко планирање „избор” једне друштвене заједнице или је реч о усвајању и имплементацији коју спроводе надлежна тела не марећи за религијске, друштвено-културне, политичке, привредне и друге особености држава у одређеном историјском тренутку. У раду је примењена оперативна метода анализе садржаја докумената као и компаративна анализа статистичких података надлежних тела РС и ЕУ. Резултати истраживања указују да је прокламована вишејезичност с краја двадесетог века ипак остала пуко слово на папиру јер је енглески како у Србији тако и у државама чланицама ЕУ доспео на прво место по заступљености као први а неретко и једини страни језик који се учи. Таква доминација која не узима у обзир стварне потребе једног друштва указује на неопходност доношења *Стратегије учења страних језика у Србији* засноване на релевантним истраживањима у овој области.

Кључне речи: језичка политика, језичко планирање, Србија, ЕУ, енглески језик, страни језик, вишејезичност, стратегија учења страних језика

Увод

Терминолошке одреднице језичка политика и језичко планирање, иако присутне у друштвима од старина, први пут се у другој половини 20. века налазе у академској литератури и дефинишу једну нелингвистичку област истраживања. Током дугог низа деценија теме које сада обједињује поменуте области биле су предмет истраживања многих друштвено-хуманистичких наука (Ricento 2007: 19). Језик је средство којим се одувек утврђују друштвено пожељни обрасци и путем ког се утиче на одређену друштвену заједницу и међуљудске односе који се унутар али и изван ње желе створити (Alderson 2009: 2). Дакле, језичка политика и језичко планирање увек су питање „избора” који директно корелира са друштвено-политичким системом који има могућност да самостално креира своју језичку политику или да пак усвоји и примени ону глобалну.

¹ aleksandra_s@mts.rs

У нашој, као и већини земаља у свету, језичко планирање и језичка политика спроводе се „од врха на доле”, дакле, од релевантних установа и институција у држави према школским системима и појединцима (ученицима и родитељима) (Филиповић 2014:20). То даље значи да језичко планирање спроводе институције које самим тим чином уводе *пожељну* језичку политику у наше друштво а она је даље та која се бави одабиром страних језика који ће се учити у формалним образовним системима и дефинише обим у ком ће исти бити заступљени. Неминовно је питање на основу чега релевантне институције доносе одлуке какве доносе и да ли њихова надлежна тела узимају у обзир емпиријска истраживања глотодидактичара у нашој земљи или је реч о пуком имплементирању језичке политике сходно препорукама Савета Европе. Није згорег поменути и неоспорну чињеницу а то је да се статус и понуда страних језика у формалном образовању рефлектује на опште образовање друштва у целини. На овај начин језичка и образовна политика чине ништа мање него део јавне политике која би као таква требало да буде предмет преиспитивања, провере, вредновања резултата и отклањања евентуалних недостатака. Све поменуто није изводљиво уколико се континуирано не спроводе и не прате резултати имплементираних језичке политике у школском систему уз подршку и надзор тимова сачињених од стручњака из области наставе и учења страних језика (Durbaba 2014). У том случају поменути тимови представљали би заинтересоване активне учеснике истраживања које би морало да задовољи високе стандарде у погледу обухвата, репрезентативности али и дубине и ширине података до којих би се дошло у циљу постизања јасних и артикулисаних, теоријски поткрепљених резултата и приступило евентуалним изменама у школским системима. Овај рад посветићемо критичкој анализи језичког планирања и анализи резултата језичке политике која се у нашој земљи, али и Европској Унији, спроводи од 2003. године до данас.

Циљ нашег рада јесте да упоредимо резултате имплементираних језичке политике у Србији и Европској Унији у последњих двадесет година овог века и на тај начин дођемо до одговора на истраживачко питање: Да ли је језичко планирање „избор” једне друштвене заједнице или је реч о усвајању и имплементацији коју спроводе надлежна национална тела не марећи за религијске, друштвено-културне, политичке, привредне и друге особености држава? У раду је примењена оперативна метода анализе садржаја докумената, као и компаративна анализа статистичких података надлежних тела РС и ЕУ.

Језичка политика и језичко планирање у Европи у првим деценијама двадесетог века

Идеја о уједињеној Европи неминовно је донела многе новине, међу њима и оне које се тичу питања језика. Наиме, све већа отвореност тржишта међу земаљама чланицама и нове стратегије глобалног развоја условиле су уклањање језичких баријера између становника како

Европе тако и света. Опредељење је да се, макар и само декларативно – на папиру, подједнаке шансе дају свим језицима без подела на *велике и мале* (Ђурић 2016). Поменути циљ није лако остварив у пракси уколико се са учењем страних језика, у даљем тексту (СЈ), не отпочне од првих дана формалног образовања, чиме се враћамо на питање језичког планирања и језичке политике држава чланица али и осталих на територији Европе.

У стратешки европски циљ који је требало достићи до 2010-те, изложен у документу *Лисабонска стратегија* 2000. године, инкорпорирано је питање институционализованог учења страних језика и то као кључни елемент, али не због бенефита који вишејезичност доноси сваком појединцу на плану когниције и интеркултурности, већ као елемент који ће поспешити економију и засновати је на динамичнијем и компететивнијем знању, а све са циљем економског раста уз нова и боља радна места и већу друштвену кохезију (Šuvaković 2018: 101). Европска Унија, након закључака које је донео Савет Европе на заседању у Барселони 15–16. марта 2002, помно прати напоре али и финансијска средства која се улажу у институционалну вишејезичност чиме се стичу услови за подједнако образовање свих ученика земаља чланица јер је знање страних језика кључна компетенција активног и одрживог статуса становника ЕУ. Половином 2003. објављен је и акциони план под називом *Промоција учења страних језика и језичке различитости за период од 2004. до 2006.* „Унапређивање учења СЈ у школским системима ЕУ утицаће не само на културно богаћење појединца, већ и на његову већу мобилност и проходност као и на саму компететивност Заједнице”. Основни циљеви које је требало достићи у домену институционализованог учења страних језика били су следећи: обавезно учење првог страног језика од првог разреда; разноликост понуђених СЈ; повезивање првог и другог страног језика (у даљем тексту СЈ1/СЈ2) са другим образовним предметима (Šuvaković 2018: 105).

У наставку поглавља поменућемо најзначајнија документа по чијем доношењу Савет Европе „отвара” питање вишејезичности на основу кога се и формално врше промене у европском школству а обавезно учење страних језика постаје честа тема како за истраживања унутар лингвистичке заједнице и креаторе језичких политика тако и за експерте изван поменутих заједница. Анализом резултата језичких политика спроведених у Европи у последње две деценије настојаћемо да дођемо до одговора на истраживачко питање: ко и због чега утиче на одабир страних језика у школским системима?

Језичко планирање и језичка политика ЕУ 2004–2016.²

Од школске 2004/2005. до данас извршена су два пресека у школским системима ЕУ, и то 2009. и 2016. с циљем да се утврди да ли су циљеви језичког планирања и политике поменути у побројаним документима достигнути и у ком обиму. Анализом резултата утврђено је да 2016. године у ЕУ чак 83,3% ученика основне школе учи бар један страни језик што је пораст од 16,5% у односу на почетке примене нове језичке политике 2004. када је тај проценат износио 67,3% (Cifre chiave 2017: 12). Ипак, треба имати у виду да постоје значајне разлике међу земљама чланицама ЕУ, тако се у 14 земаља језичка политика одвија у правцу вишејезичности у свом пуном облику, што подразумева рано учење – од првог дана школовања, бар једног страног језика и ту је обухват ученика 99% (Cifre chiave 2017: 12). С друге стране постоје и државе попут Португала, Белгије (фламанско говорно подручје) и Словеније где више од половине ученика у нижим разредима основне школе не учи ниједан СЈ (Key Data 2017: 45). Други изузетак је Велика Британија чија језичка политика није усклађена са осталим земљама у Европи, биле оне чланице или не, где се учи само један СЈ и то тек у старијим разредима основне школе, док се енглески као СЈ намеће у свим осталим државама као први и готово без изузетка једини „избор”.

На свеукупном узорку ученика основних школа земаља чланица последњим пресеком долазимо до податка да чак 16, 3% ученика нижих разреда не учи ниједан СЈ а 1,5% ученика не учи други страни језик у основној школи (Cifre chiave 2017: 83). С тим у вези можемо да закључимо да су циљеви изражени у документима које смо поменули, рано учење бар два страна језика остварени у популацији од тек 4,6% ученика у ЕУ.

Фонд часова није се битно мењао између два пресека те просечно износи од 5–10% курикулума на нивоу ЕУ (изузетак су Малта са 14,9%;

2 Резултати нове језичке политике ЕУ праћени су од 2007. до 2011. у односу на број страних језика које говоре грађани и од укупног броја испитаника 2007. чак 30% није говорило ниједан страни језик да би се тај проценат 2011. спустио на мање од 25%; истовремено између 45% испитаника 2007. говори само један СЈ док је тај проценат у 2011. нижи и износи тачно 40%. Линеарно се повећао и број становника ЕУ који говоре два и више СЈ, па тако 2007. тек 20% становника ЕУ говори два СЈ, а 2011. више од 25%. Позитивно корелира и проценат оних који се 2007. изјашњавају да говоре више од два СЈ њих око 10% у 2011. тај је проценат 12,5% (Education and Training Monitor 2017: 101).

У Србији је 2012. и 2013. за потребе писања докторске дисертације спроведено истраживање на узорку од 114 родитеља, односно 57 (ван)брачних парова и утврђено је да у 70% случајева оба родитеља знају и користе бар један страни језик; у 21% парова само један од родитеља зна и користи један или више страних језика и њих 7% се изјаснило да не говори ниједан страни језик што је њих осморо од сто четрнаест учесника исте старосне доби као у ЕУ. Неопходност спровођења реформи у образовним системима подразумева и организован и плански рад са родитељима и њихово информисање о свим погодностима које плурилингвизам пружа. Међу одабраним језицима који ће се изучавати од раног узраста и касније, на првом месту у ЕУ је енглески, док је други језик углавном језик суседне државе или државе из које долази велики број имиграната (Šuvaković 2018).

Луксембург 44%; Белгија – немачко говорно подручје 11,9% курикулума). Чак 59,7% свих ученика учи два страна језика између 10. и 15. године, што је за 13% више у односу на пресек из 2004/2005. (Cifre chiave 2017: 89), док Луксембург, Исланд и Лихтенштајн дају основношколцима курикуларну могућност учења и до 4 страна језика.

На нивоу целе ЕУ 79,4% ученика учи енглески као обавезни први страни језик у нижим разредима основне школе (што не подразумева и рано учење од 6/7 године), док је тај проценат свих ученика, дакле рачунајући и државе које СЈ планом и програмом уводе у старије разреде основних школа у ЕУ 97,3%, а чак 85,2% свих ученика ЕУ учи енглески и током средње школе (Исто 99). Стога закључујемо да је за последњих дванаест година број ученика који учи енглески као СЈ1 у ЕУ порастао за 18,7% (Исто).

Други страни језици по заступљености у ЕУ јесу француски који учи 33,7% ученика, сви у старијим разредима основне школе као СЈ2, док је тај проценат у средњим школама нижи и износи 23%; на другом је месту немачки који учи 23,1% ученика виших разреда основних школа, а у средњим 18,9% свих ученика у ЕУ (Исто 15). У последњој деценији приметан је пораст интересовања ученика старијих разреда за шпански језик и према последњем пресеку у вишим разредима основне школе овај језик учи 13,1% свих ученика и то је једини СЈ2 чији се проценат броја ученика у средњим школама повећава и износи 19,1%. У односу на податке из 2004/05. проценат ученика који уче шпански језик у основној школи повећао се за чак 5,6% (Key Data 2017: 45). Руски је као СЈ2 најзаступљенији у Летонији и Литванији, некадашњим совјетским републикама. Број ученика који не уче ниједан од поменутих језика у већини је земаља испод 5%, а у неким, попут Финске или Исланда, испод 1% (у поменутих земљама се уче шведски, односно дански) (Key Date 2017: 46).

Језичко планирање и језичка политика Србије 2004–2022.

Креатори језичког планирања и језичке политике Србије прате препоруке Савета Европе те тако код нас 2000. године *сирани језик* уводе у План и програм под термином *основни предмети* (Ђурић 2016: 345) и од тада па све до 2003. траје покушај реформисања образовног система. Образовно-језички сегмент реформе огледао се у моделу учењу првог СЈ од 6/7 године, односно првог разреда основне школе, увођењем СЈ2 од четвртог разреда са могућношћу похађања факултативне наставе СЈ3 (Vučo 2005: 436). Овај модел није заживео али се 2003. по први пут уводи обавезно учење СЈ1 од првог разреда, а СЈ2 од петог (Filipović, Vučo, Ђурић 2008: 231–240). Тим чином се у Србији, као и у другим европским земљама, отвара питање вишејезичности које је „прећутно” подразумевало учење енглеског као обавезног првог страног језика (Ignjašević 2006). Истовремено се стручна заједница суочава са проблемом школованог кадра који је у том тренутку дефицитан услед повећаног броја школа и одељења посебно када је реч о енглеском језику (Шуваковић, 2018: 109). Дурбаба

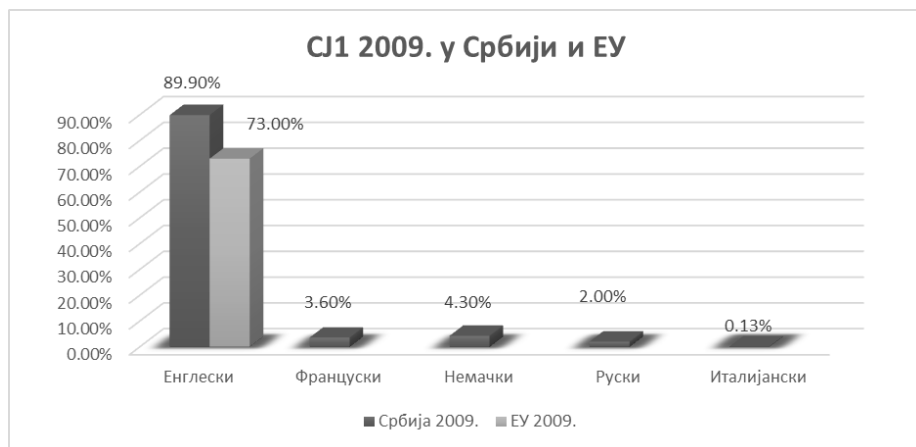
(2014: 58) овакву измену Наставног плана и програма³ види као пут фаворизовања енглеског језика на уштрб свих осталих, што јесте истина коју ћемо приказати у наставку рада. Наиме, родитељи, директори и стручни сарадници у првом образовном циклусу некритички и неутемељено пристају на енглески као СЈ1 под утицајем лаичког начина размишљања као о „природи ствари”, односно енглеском као условној компетенцији без које се не може замислити будуће образовање деце итд. Према подацима из фебруара месеца 2003, које наводи Ђурић (2014: 87), у нашој земљи у том тренутку постоји нешто више од 1100 основних школа од којих је 650 учествовало у анкетирању надлежног министарства, а чак 557 се определило за енглески као СЈ1, 16 школа за немачки, 13 за руски, 12 за француски, 1 за италијански и 13 за неки други страни језик. Само 35 школа је тада поднело захтев ресорном министарству за одлагање увођења СЈ1 у први разред, из чега закључујемо да тек 5,38% школа, које су се одазвале анкетирању, уочавају и пријављују сумње и недоумице што у погледу кадра то и у погледу фонда часова (Исто). Бугарски 2003. указује да је енглески већ у том тренутку доспео у многим земљама, укључујући и Србију, у фазу такве распрострањености да се више не може говорити у традиционалним категоријама матерњи и страни језик, већ се мора увести „нови члан, чији ће једини представник бити енглески” и предлаже и употребу новог термина „додатни језик” – *additional language*, „као најадекватнији технички израз да покрије поменуто значење” које подвлачи раширеност енглеског језика у оним земљама у којима он нема статус службеног али има изузетно раширену употребу па је термин „страни” за њега постао „преузак” (Bugariski 2003: 8–9).

Када се узме у обзир економска сарадња Србије са традиционално наклоњеним земљама, изван англосаксонског говорног подручја, Немачком, Италијом, Француском и Русијом, а будући да смо се у претходним редовима могли упознати са чињеницама да су управо тржишна проходност, профит и други нејезички већ економски чиниоци довели до низа докумената којима се промовише и о концу уводи „декларативна” вишејезичност у школске системе, можемо само да констатујемо да ученици у Србији учењем СЈ2, који уједно јесте онај који је заиста потребан у поменутиим тржишним сферама, неће имати прилику да науче, што због малог фонда часова, што због лингвистички компликованих система поменутих језика, за разлику од енглеског, који би се по речима Дурбабе, а на основу многих истраживања могао успешно савладати и као СЈ2 (Durbaba 2014: 59). Није најјасније да ли су родитељи, опредељујући се да њихова деца уче енглески као СЈ1, били обавештени о обавезном учењу још једног страног језика од петог разреда основне школе, па су у том броју бирали енглески (Ђурић 2014: 88). Оваква експанзија енглеског језика довела је и до проблема не само школованог већ и компетентног

3 Закон о основама система образовања и васпитања, члан 8.

кадра међу наставницима на нашем тржишту, њиховог усавршавања⁴ и праћења квалитета и резултата рада што до данас није успешно решено, упркос напорима које улажу надлежно министарство и заводи.

У ком се правцу одвијало језичко планирање и језичка политика у Србији анализирано је према два пресека који су направљени 2009. и 2022, чиме први пресек коинцидира са пресеком у ЕУ док други представља слику која је пет година испред последњег ЕУ пресека. Наиме, према подацима добијеним од Министарства просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) Републике Србије, 2009. ситуација у погледу учења страних језика у основним школама била је следећа: енглески језик као СЈ1 у првом образовном циклусу учило 89,8%; немачки језик 4,3%; француски 3,6%; руски језик 2%, италијански језик 0,12% и шпански језик 33 ученика (једно одељење, односно 0,007%) од укупног броја ученика узраста од 7 до 11 година.

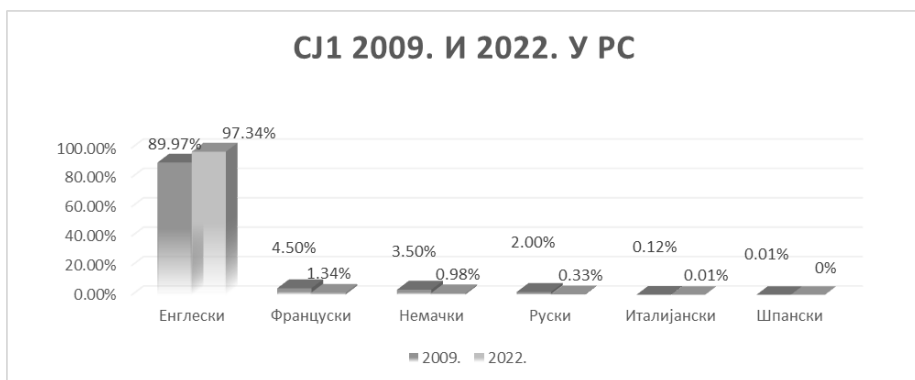
Графикон 1. Заступљеност СЈ1 у Србији и ЕУ 2009. у нижим разредима ОШ

Према резултатима из 2009, када су извршени први пресеци у Србији и ЕУ, можемо да закључимо да је вишејезичност у Србији ипак заступљенија и огледала се у учењу чак 6 страних језика почев од првог разреда. Као и у ЕУ доминација енглеског језика на уштрб свих осталих огледа се у 89,9% свих ученика нижих разреда. Са друге стране обухват ученика који уче страни језик од почетка школовања у нашој је земљи 100% док је у ЕУ тај проценат 73% у нижим разредима основне школе (дакле не нужно од првог разреда) и нема података да се као СЈ1 учи било који језик осим енглеског, што не говори у прилог прокламованој политици

4 Европски подаци упућују на чињеницу да је 2007. године само 56,9% наставника страног језика у ЕУ имало прилику да борави у земљи чији језик предају а због тежег материјалног статуса наставника у нашој земљи можемо основано да претпоставимо да је тај проценат и нижи те да су ЕРАСМУС+ програми размене једно од драгоцених инструмената усавршавања наставника у предметној компетенцији.

вишејезичности. Преосталих 27% ученика из ЕУ први страни језик учи тек у вишим разредима основне школе, те с тим у вези не бисмо могли да говоримо ни о поштовању начела *мајтерњи и још два страна језика као циљ савременог Европљанина* будући да он није остварив без ране вишејезичности.

У старијим разредима основне школе, увођењем другог страног језика, подаци из 2009. указују да чак 15% свих ученика учи немачки који је самим тим у Србији други по заступљености, док је у ЕУ на трећем месту; потом код нас следи француски који учи 14% свих ученика; руски 11%; италијански 1,4% и шпански 0,5%. Од школске 2010/2011. године постоји заинтересованост ученика, родитеља и локалне заједнице да се кроз разне пројектне активности, у једном тренутку, уведе кинески језик у основне и средње школе. Министарство је школске 2012/2013.⁵ године започело са реализацијом пилот пројекта „Учење кинеског језика у школама у Републици Србији”, у сарадњи са Ханбан седиштем института Конфуције, Народне Републике Кине, а у складу са извршавањем међудржавног споразума. У школској 2013/2014. години настављена је реализација овог пилот пројекта којим је планирано да 16 наставника – волонтера из НР Кине, реализују наставу у 33 школе, у седам школских управа у Републици Србији (Šuvaković 2018: 105).

Графикон 2. Дистрибуција првог страног језика у основним школама Србије од 2009. до 2022.

Према подацима добијеним од Министарства просвете науке и технолошког развоја Републике Србије⁶ у школској 2021/2022. укупан број основаца у нашој земљи јесте 515268 ученика од чега 255024 ученика првог образовног циклуса и 260244 ученика другог образовног циклуса.

5 Треба уочити да се ово поклапа са јачањем привредно-политичких веза Србије и НР Кине.

6 Захваљујемо господину министру Бранку Ружићу без чије помоћи и разумевања питања и проблема којим се бавимо у овом раду не бисмо дошли до драгоцених података.

	ЕНГЛЕСКИ СЈ1	ФРАНЦУСКИ СЈ1	НЕМАЧКИ СЈ1	РУСКИ СЈ1
I разред	60 537	698	550	218
II разред	62 714	749	588	171
III разред	61 579	877	559	225
IV разред	63 830	829	726	174
УКУПНО	248 660	3 153	2 423	788

Табела 1: Дистрибуција броја ученика првог страног језика у РС од првог до четвртог разреда основне школе

	ЕНГЛЕСКИ СЈ1	ФРАНЦУСКИ СЈ1	НЕМАЧКИ СЈ1	РУСКИ СЈ1	ИТАЛИЈАНСКИ СЈ1
V разред	63 308	861	578	263	51
VI разред	63 363	930	708	163	0
VII разред	62 403	905	730	300	0
VIII разред	63831	1072	592	186	0
УКУПНО	252 905	3 768	2608	912	51

Табела 2: Дистрибуција броја ученика првог страног језика у РС од петог до осмог разреда основне школе

Дакле, од првог до четвртог разреда, 248660 или 97,34% ученика учи енглески као СЈ1; француски језик као СЈ1 учи свега 1,34% (3153) ученика; немачки 0,98% (2423) ученика и руски као СЈ1 0,33% (788) ученика.

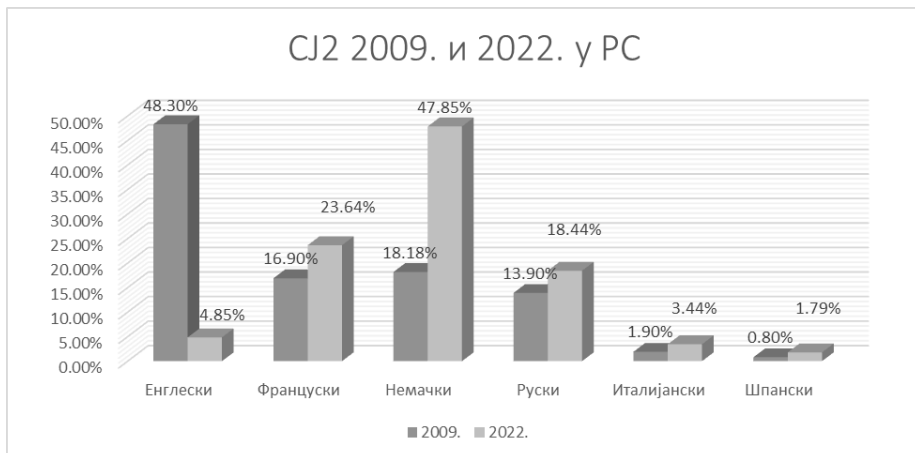
Од петог до осмог разреда наставу похађа 260244 ученика од којих њих 252905 или 97,18% учи енглески као СЈ1; француски 3768 ученика или 1,44%; немачки 2608 или око 1%; руски 912 ученика или 0,35% и италијански 51 ученик и то само петог разреда што је око 0,01%.

Можемо да закључимо да школске 2021/2022. од укупног броја ученика првог и другог циклуса чак 97,26 % учи енглески као СЈ1; француски 1,39%; немачки 0,99%; руски 0,34% и италијански 0,01%.

Као што је приказано на Графикону 2. исти извор нам је током школске 2009. године дао податак да је 89,9% свих ученика основне школе учило енглески као СЈ1 што значи да се у последњој деценији „вишејезичност” у нашој земљи смањила за 7,36% у корист само једног и то енглеског језика. Истовремено увиђамо да се у поменутом временском периоду смањује број ученика којима је француски први језик и то за 3,16%; немачки за 2,52%; руски за 1,77% и италијански за 0,11%. Дакле, 2022. свега 2,74% свих ученика првог и другог образовног циклуса не учи енглески као први страни језик у нашој земљи. Другим речима, свега 13703 од 515268 ученика учи француски, немачки, руски или италијански

као СЈ1 у основним школама, док се шпански језик, иако равноправан у школском систему РС, нигде не учи као СЈ1.

Други страни језик у основним школама РС

Графикон 3. Дистрибуција другог страног језика у основним школама 2009. и 2022.

У другом образовном циклусу када и почиње обавезно учење другог страног језика у школској 2021/2022. заступљено је шест језика, од којих највећи број ученика бира немачки као СЈ2 и то њих 47,85% или 125768 ученика од 260244. У односу на школску 2009/2010. проценат ученика који се опредељује за поменути језик готово је за 30% већи. Истовремено се линеарно повећава проценат заступљености осталих страних језика у популацији ученика 2021/2022. у односу на 2009/2010. али само привидно. Наиме, 2009/2010. имамо 48,30% ученика од петог до осмог разреда којима је енглески СЈ2 док је текуће године тај проценат тек 4,85%. Како не би дошло до забуне, морамо да објаснимо недоследност у образовној језичкој политици Србије која је захватила генерације из 2009-те године у наведеном узорку приказану Графиконом 3. Наиме, иако је 2003. страни језик уведен као обавезни предмет у *План и програм* од првог разреда, већ у септембру 2004. је укинут одлуком ресорног министра Љиљане Чолић, да би школске 2005. био поново уведен у истом статусу у курикулум (Ђурић 2014: 355–357). То је довело до тога да бар две генерације ученика првог разреда буду ускраћене за обавезно учење страног језика од првог разреда, те су страни језик учили тек од петог разреда а, као што се из Графикона 3 види, бирали су енглески језик. Када ту чињеницу имамо у виду, анализа резултата указује на стагнацију свих страних језика као СЈ2 у основношколском систему РС, са изузетком немачког који је у експанзији последњих година. Примећује се и смањено занимање ученика у последње четири године за италијански

језик, па га у осмом разреду похађа 2651 ученик а у петом 1881 што је 770 ученика мање у периоду од три школске године.

	ЕНГЛЕСКИ СЈ2	НЕМАЧКИ СЈ2	ФРАНЦУСКИ СЈ2	РУСКИ СЈ2	ИТАЛИЈАНСКИ СЈ2	ШПАНСКИ СЈ2
V разред	4 580	31 376	15 224	11 779	1 881	1 126
VI разред	3 646	31 617	15 475	12 043	2153	1 064
VII разред	2 669	30 881	15 500	11 916	2 407	1 347
VIII разред	1854	31 894	15932	12 731	2 651	1 158
УКУПНО	12 749	125 768	62 131	48 469	9 092	4 695

Табела 3: Дистрибуција броја ученика другог страног језика у РС од петог до осмог разреда основне школе

Графикон 4. Дистрибуција страних језика у средњим школама 2021/2022.

Према подацима МПНТ у школској 2021/2022. у Србији постоји 233 средње школе у којима се учи бар један страни језик и чију наставу похађа 293572 ученика. Број који учи енглески језик као први страни језик, други страни језик, живи језик (гимназије); страни језик, пословни страни језик (средње стручне школе) износи 293572 ученика што представља 67,4% укупне средњошколске популације; немачки језик у неком од поменутих модела учи 15,4% или 45343 ученика; француски 9,2% или 27149 ученика; руски 5,4% или 15986 ученика и италијански 1,9% односно 5538 и шпански 0,3%, тј. 949. Остали страни језици који су присутни у трећем образовном циклусу а нису приказани на Графикону 4. за 2021/2022. јесу јапански који учи 86 ученика, кинески 99 ученика, норвешки 44 ученика.

Можемо да закључимо да је процентуално енглески језик мање заступљен у средњошколској популацији и то за око 30% у односу на основне школе, али све остале језике, а то су: немачки, француски, руски, италијански и шпански учи и до три пута мањи број ученика, будући да СЈ2 није обавезан предмет у свим средњим школама. Нови језици који се појављују, јапански, кинески и норвешки, за сада се уче у прва два разреда неких гимназија што значи да су уведени школске 2019/2020.

Анализа и дискусија о резултатима истраживања језичког планирања и сprovedене политике у Србији и земљама чланицама ЕУ

У земљама чланицама Европске Уније 83,3% свих ученика учи бар један СЈ док је тај проценат у РС 100%. Треба имати у виду да је нижи проценат у ЕУ резултат тога да свега 14 земаља има обавезно рано учење СЈ што значи СЈ1 између 6. и 7. године живота и у тих 14 земаља 99% свих ученика обухваћено је поменутом језичком политиком. Насупрот њима, у земљама које не воде језичко планирање у складу са свим поменути препорукама Савета Европе 16,3% свих ученика не учи ниједан СЈ у раном узрасту, док 1,5% свих ученика не учи други страни језик током институционалног школовања. Према последњим подацима из ЕУ 79,4% ученика учи енглески језик као први страни језик док је тај проценат у Србији 97,34% ученика, с тим што у Србији имамо заступљена *de facto* још 4 страна језика (немачки који учи 0,98% ученика у раном узрасту; француски 1,34%; руски 0,33% и у минорном проценту италијански).

Ипак 97,3 % свих ученика ЕУ учи енглески током основног школовања (што не означава и рано учење СЈ) и чак 85,2% у средњим. Дакле, тенденција раста енглеског језика у периоду између 2009. и 2016. односно 2022. наставља се како у РС тако и у ЕУ. Данас у РС свега 2,74% ученика у првом и другом образовном циклусу не учи енглески као први страни језик док је тај проценат млађих ученика у ЕУ 20,6%. Да ли је оваква разлика условљена поменутом језичком политиком земаља чланица јер видимо да рано учење СЈ није обавезно у свим земљама, те услед тога немамо већи одабир енглеског, остаје да видимо када буду објављени резултати новог пресека.

У другом образовном циклусу, када почиње обавезно учење другог страног језика, у школској 2021/2022. заступљено је шест језика, од којих највећи број ученика бира немачки као СЈ2 и то њих 47,85% и у односу на 2009/2010. Процент ученика који се опредељује за поменути језик готово је за 30% већи, следе француски са 23,64% те руски са 18,44 и испод 5% ученика уче италијански и шпански као СЈ2. Други страни језици по заступљености у ЕУ јесу француски који учи 33,7% ученика и сви у старијим разредима, док је тај проценат у средњим школама нижи и износи 23%; на другом је месту немачки који учи 23,1% ученика виших разреда основних школа, 18,9% средњих. У последњој деценији приметан је и пораст интересовања ученика старијих разреда за шпански језик

и, према последњем пресеку у вишим разредима основне школе, учи га чак 13,1% и то је једини СЈ2 чији се проценат броја ученика у средњим школама повећава и износи 19,1%. Процент свих ученика у ЕУ који не учи ниједан од поменутих језика као СЈ2 је мањи од 5%.

У свим средњим школама РС 67,4% укупног броја ученика учи енглески; 15,4% учи немачки, 9,2% француски, 5,40% руски и 1,90% италијански. У земљама чланицама француски језик је други по заступљености у средњим школама са 23% ученика док је немачки на трећем и њега учи 9,2% свих ученика средњих школа у ЕУ. Анализом Графикана 4. закључујемо да је лепеза страних језика и у средњим школама већа у Србији него у ЕУ.

Према закључивању

Дакле, спољна политика јесте та која у сваком тренутку одређује будућност језичког планирања и језичке политике наше земље и то не само одабиром и селекцијом језика који се уче већ и економским планирањем и улагањем у квалитет наставног тока а ту подразумевамо и улагање у усавршавање наставника⁷, израду уџбеника, опремање учи-

7 На основу података добијених од Завода за унапређивање образовања и васпитања који спроводи стално стручно усавршавање наставника страних језика долазимо до следећих података. На основу Правилника из 2012. стално-стручно усавршавање одобравало се и одвијало на годину дана, тако да је поменуте школске године било одобрено 15 програма намењених наставницима страних језика од чега 5 семинара за наставнике немачког језика који су те године изведени 9 пута и које је похађало 82 наставника немачког; 4 општа глотодактичка, намењена свим наставницима, који су изведени 12 пута са 170 полазника односно наставника свих страних језика у школском систему; 3 семинара за наставнике француског језика, изведена 3 пута са 54 наставника; један семинар за наставнике руског који није реализован и свега два семинара за наставнике енглеског језика који су изведени 14 пута са 151 полазником. Измена *Правилника о сталном стручном усавршавању* акредитује семинаре сталног стручног усавршавања на 3 школске године те тако у периоду од 2018. до 2022. од акредитована 35 семинара имамо 26 реализованих укупно 140 пута са 2803 наставника. По страним језицима анализом резултата долазимо до закључка да је за енглески језик у претходном циклусу било акредитовано 8 семинара, реализованих 75 пута са 1446 наставника; за опште глотодидактичке семинаре акредитовано је 9, реализовано 38 пута са 774 полазника; за француски језик је акредитовано 4 семинара, реализована 17 пута са 295 полазника; за руски језик 2 семинара, реализована 5 пута са 114 полазника; за шпански језик 2 семинара реализована 2 пута са 29 полазника; за немачки језик свега 1 семинар који је изведен за 3 године 3 пута и који је похађало 36 наставника. Упоредном анализом можемо да дођемо до закључка да је пре десет година акредитовано 15 семинара а данас чак 35. Дакле, понуда сталног стручног усавршавања наставника страних језика јесте у порасту. Данас доминирају семинари који обухватају општа глотодидактичка питања и семинари намењени наставницима енглеског језика, али су другопоменути извођени два пута више са исто толико већим бројем полазника, што није био случај 2012. Изненађује мали број акредитованих семинара за немачки језик, свега један, пре десет година их је било чак 5 који су реализовани 9 пута у једној школској години са 82 полазника, у последње три године исти се изводи 3 пута у три године са 36 учесника а истовремено смо утврдили пораст броја ученика који као СЈ2 бирају немачки језик што је морало да услови и пораст броја запослених наставника. Из тога бисмо могли да закључимо или да се наставници немачког језика услед пандемијских услова нису

оница за модерну наставу страних језика итд. Свакако, видели смо и да *Brexit* није утицао на статус енглеског језика у ЕУ, а тиме последично и на језичку политику Србије. С тим у вези теме које се баве заштитом оду-мирућих језика и глобалним ширењем енглеског занимају само научне кругове док су законодавци и медији све утицајнији у обликовању слике о обавезном значају и потреби употребе једног и то енглеског језика, дакле *English only* (Ђурић 2016). Поменутој унисонности језичког планирања и политика широм Европе и у нашој земљи свакако је ишла на руку неминовност употребе рачунара и интернета која је даље изродила на хиљаде нових речи и акронима енглеског порекла. Управо је то један од разлога што већина људи не верује у покушаје да се регулише употреба језика на интернету тиме што би се уместо енглеског као неприкоснове-ног у ту сферу увели и други језици, сматрајући да би се тиме створио „хаос“ у дигиталном свету који је свакодневица.

Можемо да закључимо да се Србија определила за интернационали-зацију образовања уопште (кроз прихватање Болоњског процеса), те је и политика увођења учења више језика у школски систем у складу са тим. Таква језичка политика је добра и темељи се на концепту размене знања а учење страних језика јесте пут ка остваривању те размене. Међутим, рано учење енглеског језика у готово свим основним школама у Србији од првог разреда неће допринети политици вишејезичности. Евроин-теграција, као процес у који је наша земља ушла, почива на културним различитостима те је стога нужно спровести демонополизацију енгле-ског језика и промовисати већ уведене стране језике у први образовни циклус као прве стране језике. Тренутна језичка политика не само у Србији већ у целој Европи више наликује индоктринацији у посебном смислу, односно настојању једне организоване снаге да свим расположи-вим средствима државних органа, школа, друштвених мрежа и медија свим грађанима наметне одређену теоријску концепцију односно док-трину, да им наметне одређена веровања и начине понашања, у нашем случају језичког понашања и императива знања енглеског језика чиме долазимо до одговора на наше истраживачко питање с почетка рада: Ко и због чега утиче на одабир страних језика у школским системима? Дакле, није реч само о утицају већ о *de facto* наметању енглеског језика као јединог и политици унилингвизма чиме се рађа потреба да се приступи изради националне *Стратегије учења страних језика у РС*, која би била заснована на исцрпним емпиријским истраживањима предвођеним стручњацима из области глотодидактике и социолингвистике, ресорног министарства и завода. С тим у вези Друштво за стране језике предлаже документ под називом Стратегија развоја језичког образовања – страни, регионални, класични, наследни и знаковни језик у систему образовања Србије чија су два приоритетна циља у доуниверзитетском образовању

у савршавали јер им тај један понуђен каталоски семинар није био занимљив или су похађали неке друге обуке које се тичу других компетенција. Сви остали језици попут француског, руског и шпанског нису имали значајнија одступања у периоду од једне деценије.

увођење још једног страног језика од четвртог разреда основне школе чиме би се демонополизovala улога енглеског језика и повећање фонда часова у трећем образовном циклусу. Будући да је документ настао као саставни део Стратегије образовања у Србији 2027+, остаје да видимо колико и на који начин ће власти узети у обзир реч стручњака.

ЛИТЕРАТУРА

- Alderson 2009: C. Alderson, *The Politics of Language Education*, Great Britain: Short Run Press Ltd.
- Bugarski 2003: P. Бугарски, *Језик и лингвистика*, Београд: Чигоја штампа.
- Durbaba 2014: O. Дурбаба, Настава страних језика у Србији и аспекти језичког планирања на националном нивоу и нивоу локалне заједнице: приказ једне студије случаја, у: J. Филиповић и O. Дурбаба (ред), *Језици у образовању и језичке образовне политике*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 51–75.
- Vučo 2005: J. Vuco, Istituzioni e l'insegnamento di lingue straniere. Verso una politica linguistica europea, Lingue, istituzioni, territori. Riflessioni teoriche, proposte metodologiche ed esperienze di politica linguistica. In (edt.) Cristina Guardiano, Emilia Calaresu, Cecilia Robustelli, Augusto Carli, Roma: Bulzoni, pp. 435-447.
- Đurić 2014: Љ. Ђурић, Вредновање раног школског учења страних језика у Србији: заглашујућа тишина, у: J. Филиповић и O. Дурбаба (ред), *Језици у образовању и језичке образовне политике*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 77–106.
- Đurić 2016: Љ. Ђурић, *Страни језици у образовној политици Србије*, Београд: Филолошки факултет.
- Закон о основној школи, Службени гласник Републике Србије, бр. 50/1992.
- Ignjačević 2006: A. Ignjačević, *Engleski jezik u Srbiji*, Београд: Филолошки факултет.
- Luise 2006: M.C. Luise, *Italiano come lingua straniera*, Torino: Utet.
- Filipović, Vučo, Đurić: 2008. J. Filipovic, J. Vuco, Lj. Djuric, Critical Review of Language Education Policies in Compulsory Primary and Secondary Education in Serbia, *Current Issues in Language Planning*, Vol. 8, N. 2, pp. 222–242.
- Filipović 2014: J. Филиповић, Теоријски концепти и специфичности језичке образовне политике, у: J. Филиповић и O. Дурбаба (ред), *Језици у образовању и језичке образовне политике*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 17–34.
- Ricento 2007: T. Ricento, *An introduction to Language Policy*, Blackwell Publishing.
- Šuvaković 2017: A. Шуваковић, *Учење два страна језика у раном узрасту*, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Šuvaković 2018: A. Шуваковић Резултати европске политике вишејезичности у првој деценији XXI века у земљама чланицама Европске Уније и Србији, Београд: *Српска политичка мисао*, 2/2018, 25. vol. 60, стр. 99–113.
- Šuvaković, Šuvaković 2014: У. Шуваковић, А. Шуваковић, *Образовање и глобализација*, у: *Образовање и балканска друштва на пућу мира и евроинтеграција* (прир. Наталија Јовановић, Сузана Марковић

Крстић, Лела Милошевић Радуловић), Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.

САЈТОГРАФИЈА:

- Савет Европе, Бела књига о интеркултурном дијалогу „Живимо заједно једнаки у достојанству”. Савет Европе F-67075 Strazbur Cedex, <[http:// www.coe.int/dialogue](http://www.coe.int/dialogue)>, 7. 1. 2018.
- European Commission 2017: Education and Training Monitor 2017, <[http:// ec.europa.eu/education/monitor](http://ec.europa.eu/education/monitor)>, 29. 12. 2021.
- Eurostat 2012: Eurydice, Cifre chiave dell'insegnamento delle lingue a scila in Europa 2012, <[http:// eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data)>, 10. 10. 2012.
- Eurostat 2012: Eurydice, Key Data on Teaching Languages at school in Europe, 2012, <[http:// eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data)>, 12. 11. 2021.
- Eurostat 2017: Eurydice Cifre chiave dell'insegnamento delle lingue a scila in Europa 2017, <[http:// eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data)>, 11. 11. 2022.
- Lisbon European Council, Presidency Conclusions, 2000, March 23th-24th, <[http:// www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm](http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm)>, 5. 6. 2014.
- Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, Beograd: Službeni glasnik RS, br. 109/2021, <<https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-strucnom-usavršavanju-napredovanju-zvanja-nastavnika-vaspitaca-strucnih>>, 10. 12. 2021.
- Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja, <www.zuov.gov.rs>, 15. 8. 2014.
- Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja, <www.zuov.gov.rs>, 3. 9. 2021.
- The EU Multilingualism Policy 2007, pp. 1-2. <<http://eacea.ec.europa.eu/static/en/lingua/documents/presentation/chaves.pdf>>, 18/12/2017.

Aleksandra B. Šuvaković

UNISONITY OF THE LANGUAGE POLICY AND PLANNING IN SERBIA AND THE EUROPEAN UNION

Summary

The aim of the paper is, by comparing the results of the implemented language policy in Serbia and the European Union in the past twenty years of this century, to find an answer to the research question whether the language policy and language planning are a „choice” of a social community or whether it represents the adoption and implementation of that policy by the relevant authorities, not taking into account religious, socio-cultural, political and other characteristics of the countries at a certain historical moment. The paper applies the operational method of content analysis of documents, as well as the comparative analysis of statistical data of the relevant bodies in the Republic of Serbia and the EU. In the EU member countries, 83.3% of all students learn at least one world language, while that percentage in

the Republic of Serbia is 100%. It should be borne in mind that the lower percentage in the EU results from the fact that only 14 member states have compulsory early learning of world languages, i.e. the first world language between the ages of 6 and 7, and in those 14 countries 99% of all the students are covered by the above-mentioned language policy. Furthermore, 79.4% of students in the EU learn English as the first foreign language, while that percentage in Serbia is 97.34%. Therefore, the tendency of the growth of English language learning in the period between 2009 and 2016 or 2022 continues both in the Republic of Serbia and the EU. Today, in the Republic of Serbia, only 2.74% of students in the first educational cycle do not learn English as the first foreign language, while that percentage of younger students in the EU is 20.6%. The research results also indicate that in the Republic of Serbia the second world language is German, which is learnt by almost one half of all primary school students, followed by French, Russian, Italian and Spanish, while in the EU, the predominant second world language is French, followed by German and Spanish as the only world language with the percentage of its learners increasing in the past decade. The research results show that the proclaimed multilingualism from the end of the 20th century has remained just ink on the paper because English, both in Serbia and in the EU member countries, has reached the first place by its presence as the first and often the only foreign language that is learnt. Based on the relevant research in this field, such dominance does not take the *Foreign Language Learning Strategy in Serbia* into account.

Keywords: language policy, language planning, Serbia, EU, the English language, foreign language, multilingualism, foreign language learning strategy

Примљен: 30. август 2022. године
Прихваћен: 30. јун 2023. године